

Kritika

Eksaktne vede in filozofija

(Ob knjigi dr. Milana Vidmarja: Oslovski most.)

Razen interesantnega Markičevega poskusa, uvesti vsaj v en del filozofije zanesljive matematične metode, in Seidlove „Moderne izobrazbe“, ki je poskušala pokazati vrednost prirodoslovnih ved za napredek nove filozofije, so se v ostalem ukvarjali pri nas s filozofijo po večini čisti filozofi, ki so poznali matematične, fizikalne in prirodoslovne znanosti le toliko, kolikor jim je bilo to nujno potrebno za dokaz, da je filozofija pač znanost nad znanostmi, krona vsega znanstvenega razmišljanja in razmišljanja o znanosti. Šele dr. M. Vidmar se je s svojima dvema knjigama („Moj pogled na svet“, l. 1935., in „Oslovski most“, l. 1936.) dvignil odkrito proti čistim filozofom in jim zabrusil v obraz očitek, da so prespali razvoj modernih eksaktnih znanosti, posebno matematike in fizike, in da zato niso znali pravilno izkoristiti njihovih izsledkov. Dr. M. Vidmar je smatral za svojo dolžnost, opraviti to delo mesto naših filozofov. Kako se mu je to posrečilo?

Omejil se bom samo na izsledke in trditve druge Vidmarjeve knjige („Oslovski most“, Ljubljana, 1936), ker se mi zdi tako po vsebini kot po obliki bolj prečiščena in bolj značilna za Vidmarjev nazor od njegove prve knjige. Dr. Vidmar nam v uvodu razlaga svoj namen tako, da bi rad s svojim novim delom pojasnil težko prebavljive dele svoje prve knjige, ki je opisovala svet z izsledki revolucionarne fizike in s prevratnimi novimi pojmi. Poglejmo torej, kako je s temi novimi prevratnimi pojmi! Morda se nam bo pri tem tudi odkrila dvojna podoba Vidmarjevih novih pojmov, ki bo marsikoga presenetila. Prav gotovo pa se nam bo odkrila zveza med filozofijo in eksaktnimi vedami.

Na prvem koraku, ki ga napraviš pod Vidmarjevim vodstvom v svet geometrije, začutiš, da te vodi strokovnjak, ki je doživel, ki si je priboril svoje znanje v tem odseku človeškega mišljenja. Pod njegovo spretno roko oživě geometrični liki, ki se jih je šolski znanosti posrečilo spremeniti v mrtva, osamljena, med seboj nepovezana, iz živega življenja izrezana orodja za mučenje mladih glav, na katere deluje šolska, mrtva geometrija kot slana na mladem cvetju. Stare, znane za mnoge strašne podobe trikotnikov, četrkotnikov, mnogokotnikov, krogov se prelivajo druga v drugo, zveze med njimi nastajajo kar same od sebe, njihove lastnosti se razkrivajo mimogrede, osamljene ugotovitve postanejo takoj splošne; nikjer ni razkasanosti, nikjer ni prepadov med posameznimi liki, nikjer ni osamljenega ugotavljanja posameznih lastnosti teh likov, ki bi otrpnile, skrepenele v dolgočasne, mučne zakone; med nešteto množico vseh možnih geometričnih likov so sicer liki z izjemnimi, odličnimi lastnostmi, ki imajo zaradi tega svoje odlično mesto med njimi, toda ta vozlišča niso nepremostljivi prepadi med to in ono vrsto likov, temveč prehodna mesta od kvalitete do kvalitete; z eno besedo — to je mišljenje, ki gleda vse pojave v večnem gibanju, v večnem valovanju, v nasprotju z mišljenjem, ki gleda vse v večnem miru, v večni osamljenosti, ali z drugimi besedami, to je dialektično mišljenje v nasprotju z metafizičnim mišljenjem. Tudi odnos med mišljenjem in zunanjim resničnim svetom osvetli dr. Vidmar v območju geometrične znanosti pravilno. Dr. Vidmar pravi: „Važno je, da se prepričaš, kako zmotno je naziranje, da si človek izmišljuje svojo geometrijo. Človek odkriva, kar je. Geometrični svet je; tudi brez človeka, ki ga raziskuje. Geometrični liki so prav tako realni, kakor sonca in sončne megle, kakor kamenje in rastline.“ (o. c., str. 38.). Ta misel se dr. Vidmarju večkrat povrača. Če upoštevamo še orise znanstvenega

razvoja, na pr. opis, kako je geometrija iz prakse črpala svoje prve misli o razmerju med obsegom in ploščino geometričnih likov, oziroma kako je iz praktičnega življenja človeku polagoma zrastle znanje, da ni nobene zveze med obsegom in ploščino, tedaj se začudiš, zakaj ni dr. Vidmar popolnoma zavestno prekoračil tudi tistega filozofskega „oslovskega mostu“, ki vodi od mišljenja do zunanjega, resničnega, objektivnega sveta, in zakaj ni mogel jasno ugotoviti, da se v našem mišljenju zrcali zunanji, resnični svet. Samo kratek korak ga je še ločil od te preproste misli in vendar dr. Vidmar tega koraka ni tvegala. Videli bomo, kako usodne posledice je rodila ta neodločnost.

Preko preprostih in vendarle čudovitih lastnosti geometričnih likov pripelje dr. Vidmar svojega učenca do skrivnostnih vrat Pitagorovega stavka. Spretno in nazorno kaže, kako je treba posplošiti ta dobro znani stavek in kakega pomena je za pogled na svet posplošeni Pitagorov izrek. Pitagorov stavek je spet vozlišče na enakomerni vrvi, s katerim se začneja nov odsek. Z njim se odpro mislečemu človeku vrata v svetove z različnim številom razsežnosti, z njegovo spremenjeno obliko, kakršno mu je dal Riemann in kakršno je uporabil Einstein, so se začeli podirati stari pojmi o prostoru in času, o silah, elektriki, magnetizmu, o vzročnosti. To pa je tudi tista točka, na kateri razvije dr. Vidmar vse svoje znanstvene čete v fronto proti filozofom in filozofiji, tista točka, na kateri je treba pri Vidmarju strogo ločiti dvojce: znanstvene ugotovitve in filozofske zaključke iz teh znanstvenih ugotovitev.

Značilen je takoj prvi korak, ki ga napravi dr. Vidmar v tem novem odseku za Pitagorovim stavkom. Na kaj je naletel pri tem prvem koraku? Ob čem se je spotaknil? Ob neizmerljivo dolžino (gl. o. c., str. 101 in sl!)! Začrtaš jo lahko, izmeriti je pa ne moreš. In ne samo to! Matematika te sili, da moraš priznati tudi negativne dolžine. Kvadratni koren ti da dve vrednosti: pozitivno in negativno. Obe sta enakopravni, pravi dr. Vidmar, toda pristaviti bi moral, da sta tudi protislovnii, da sta tečaja nekega nasprotja. Dr. Vidmar zastane tudi pred tem filozofskim „oslovskim mostom“. Dr. Vidmar vidi v tem protislovju nevzdržno nasilje (o. c., str. 109). Razdalja mora biti enoten pojem, nobena razdalja ne more biti tolikšna in tolikšna (o. c., str. 110.). Zato se dr. Vidmar odloči za „kvadratno dolžino“, ki je jasen, neoporečen, enoten pojem. Staroverski pojem dolžine mu je nasilen, zelo oporečen, ker neenoten (o. c., str. 10). Matematika, najvišja veda za dr. Vidmarja, mu vsiljuje neenotne pojme; matematika jih s pridom uporablja, odkriva tudi s temi neenotnimi pojmi nove poti in prihaja do novih rezultatov in vendar beži dr. Vidmar pred njimi, da bi jih ne videl, zajaha „kvadratno dolžino“, češ da je jasen, enoten pojem, in ne zapazi, da je le on sam zatislil oči, da bi ne videl, kako mu ta „kvadratna dolžina“ sproti razpada na pozitivne in negativne korene, da bi ne videl, kako se mu „kvadratna dolžina“ sproti sestavlja iz pozitivnih in negativnih korenov. Odkod ta panični strah pred neenotnimi pojmi? Ali je res vzrok to, da so ti neenotni pojmi samo predsodki, da so to stare, mrtve glave, ki se dvigajo v nas? Če bi dr. Vidmar upošteval razvoj filozofije, bi vedel, da sta dve filozofiji, ki se borita med seboj; filozofija, ki trdi: „Edino možno je, da je $a = a$ “, in filozofija, ki pravi: „a je istočasno a in a istočasno ni a“. Katera filozofija pa je pravilna, resnična: prva ali druga? Dr. Vidmar in mnogi z njim so se postavili na stališče prve filozofije, na stališče filozofije enotnih pojmov. Neenotni pojmi so jim v strah in trepet. Ali pa se jim morejo izogniti? Ne! Pomisljijo naj samo na najenostavnejše trditve, ki jih uporabljajo vsak dan! Recimo, da bi rekel dr. Vidmar: „Nero je pes.“ Ali je Nero res pes, pes par excellence? Ali se splošni pojem „pes“ krije s konkretnim pojmom našega Nerona? Ali nam ne predstavlja Nero

res „psa kot takega“ in ali ni istočasno tudi nekaj popolnoma različnega od „psa kot takega“? Ali je Nero torej enoten pojem? Ne, Nero je neenoten pojem in vendar ga ne nadomeščamo in ne moremo nadomestiti s kakim enotnim pojmom. Modernemu, prevratnemu filozofu je znano, da se v posameznem krije tudi že splošno, da se more splošno javljati le v posameznem, in zato se moderni, prevratni filozof neenotnim pojmom, ki zrcalijo v njegovem mišljenju neenotne pojave objektivnega, resnično bivajočega sveta, ne izogiba, temveč jih išče in tudi povsod odkriva. Staroverski filozof, v katerem straše stare, mrtve glave, pa odgovarja na vsa vprašanja s svetopisemskim odgovorom, z „da, da“ in „ne, ne“. Kakšni so torej „prevratni“ pojmi dr. Vidmarja? Ti pojmi so v resnici prevratni, dokler jih uporablja v območju matematike in fizike, ko se pa spusti na področje filozofije, mu skrepene v staro vero starih, mrtvih glav, ki spe v njem. Matematični pojem „kvadratne dolžine“ zna uporabljati v matematiki in fiziki z vso spretnostjo temeljitega strokovnjaka, filozofsko tolmačenje tega pojma pa se mu ne posreči.

Pitagorov stavek je omogočil dr. Vidmarju, da je zamenjal na videz neenotni pojem dolžine s „kvadratno dolžino“, ki je po njegovem mnenju enoten pojem, to se pravi pojem, ki ne vsebuje protislovij. Ta „kvadratna dolžina“ je tisto čudovito sredstvo, s katerim gradi dr. Vidmar svetove raznih razsežnosti. Pričenja z opisom sveta brez razsežnosti. Z isto pedagoško nazornostjo in kramljavačo duhovitostjo, s katero je vodil bravca skozi svet nižje matematike in mu razkazoval točke, preko katerih drži pot v svet višje matematike, ga vodi tudi skozi svet ene, dveh in treh razsežnosti v svet štirih razsežnosti, v naš resnični svet. Izredno jasno — kolikor se to v poljudni obliki pač dá — skuša približati povprečnemu človeku pojem tenzorja, ki ga je brez temeljitega znanja matematike pač nemogoče razumeti. To število višje vrste — tenzor — nam je ustvaril veliki nemški matematik Riemann. Ustvaril ga je, še preden ga je fizika uporabila in mogla uporabiti. Opisal nam je z njim nove prostore, ki so se popolnoma razlikovali od starega evklidičnega prostora. Prostor se je napolnil s krivinami, ki jih je Riemann meril s še višjimi števili od navadnega merilnega tenzorja, s krivinskimi tenzorji. Krivinski tenzor je število, sestavljeno iz dvajset komponent. Einstein je uporabil novo orodje, ki mu ga je skoval Riemann, in je z njim napravil iz štiridimenzionalnega prostora štiridimenzionalni svet. Deset komponent krivinskega tenzorja je matematična oblika za gravitacijo, ena komponenta predstavlja gmoto, tri komponente spoznamo kot količino gibanja, zadnjih šest komponent pa pomeni sistem mehaničnih pritiskov in naponov med drobci gmote. S krivinskim tenzorjem je astronomija izračunala sočne mrke, perihelska gibanja, odklone svetlobnih žarkov ob velikih gmotah in še mnoge druge podrobnosti vseмирskih pojavov.

Vse to dokazuje, da je zunanji svet objektivna realnost, ki biva tudi takrat, kadar ni nobenega človeškega mišljenja, v katerem bi se ta objektivni svet zrcalil. Nova fizika dokazuje, da prostor ni samo način gledanja na svet, kakor je to mislil Kant in za njim dolga vrsta odkritih in prikritih idealistov, temveč je objektivna realnost izven nas, ki se je tisočletja zrcalila v našem mišljenju v obliki evklidičnega prostora, za katero pa danes vemo, da ima popolnoma drugačno podobo. Čas se je nerazdružljivo spojil kot četrta razsežnost s prostornimi razsežnostmi in je zato tudi objektivna, izven človeškega duha in neodvisno od njega bivajoča realnost, ne pa kantovski način gledanja na svet. S krivinskim tenzorjem postane gmota dosegljiva računu, gibanje se neločljivo zvari z gmoto, gravitacija, pritiski in naponi dobe matematično obliko, ne da bi potreboval fizik mističnih sil. Gmota se ne giblje, ker delujejo nanjo neke zunanje sile, ker jo v zadnji instanci požene v gibanje bog s svojim poslednjim trkom, temveč se giblje, ker je gibanje z

gmoto neločljivo spojeno. Da so te slike zunanjega sveta, ki jih ustvarja nova, prevratna fizika, bolj pravilne od slik, ki so nam zrcalile objektivni svet poprej, dokazuje med drugim astronomska praksa, pri kateri je eksperiment odločil, katera podoba objektivnega, resničnega sveta je pravilnejša, resničnejša. Nova fizika je potrdilo in triumf za tisto filozofijo, ki je že pred Riemannom in Einsteinom razglašala načela, da materije brez gibanja ni, kot tudi ni gibanja brez materije, da je objektivni svet, ki ne zavisi od mišljenja, da sta tudi prostor in čas objektivni realnosti, da je dialektika protislovij osnova tako za mišljenje kot za naravo in družbo. To pa je filozofija, ki priznava materializem v naravi in družbi in pa dialektiko.

Kakšne zaključke pa dela dr. Vidmar iz teh novih matematičnih in fizikalnih ugotovitev in uspehov za svojo filozofijo? Komaj nam je pokazal, kako se zrcali v našem matematičnem mišljenju objektivni svet mnogo točneje, pravilneje, če uporabljamo revolucionarno Riemannovo sredstvo — krivinski tenzor, že vzklika: „Vse je vzel vrag, skoraj vse, kar se nam je zdelo resnično, otipljivo, realno“ (o. c., str. 281). Dalje vzklika: „V svetu ni prav za prav ničesar, kar bi mogel imenovati realno, otipljivo“ (o. c., str. 289). Preseneča nas previdna oblika, v kateri se dr. Vidmar izraža. Vse vzame vrag, toda samo „skoraj vse“. Ničesar ni v svetu, toda le „prav za prav“ ničesar. Kdo bi se ne spomnil na znani slovenski pregovor, da „skoraj ni še nikdar zajca ujel“? Ne, dr. Vidmar tudi sam ni prepričan, da je res vse izginilo, kar je realno (realno pa ni treba, da bi bilo tudi otipljivo!), ker smo se z izpolnjenimi matematičnimi sredstvi približali realnemu, za sedaj samo še štiridimenzionalnemu svetu.

Na isti čudoviti način izgine iz objektivnega sveta v Vidmarjevem tolmačenju gibanje, čeprav je hitrost v eni komponenti krivinskega tenzorja združena z gmoto. Dr. Vidmar pravi: „Svet se ne gane in ne spreminja. — — — Resnični, štiridimenzionalni svet preprosto je. Njemu ne bije nobena ura, zanj ni preteklosti in bodočnosti, zanj tudi ni ne začetka v času, ne konca“ (o. c., str. 259). Sicer nas je pa dr. Vidmar na to presenetljivo ugotovitev pripravil že v dvodimenzionalnem svetu, ko je govoril: „V resnici pa živiš v ploskvi, ki združuje vse sledeče si črte; ki je, kakršna je; ki se prav nič ne zgane, nič ne premika“ (o. c., str. 150). Že v dvodimenzionalnem svetu nam razkrije tudi razlog za to negibnost sveta. Razlog je v tem, da se „ti (= prebivalec dvodimenzionalnega sveta) premikaš s svojo črto v nji, ti doživljaš različne prereze skozenjo, po nekem vrstnem redu — v času“ (o. c., str. 150). Na isti način si moramo razlagati negibnost štiridimenzionalnega sveta. Dr. Vidmar namreč piše: „Veliki svet je, kakor je poljuben film, ki ga imaš v shrambi. Če ga vstaviš v aparat in odvijáš, se ne spreminja. Ti hitiš skozenj, doživljaš posamezne njegove slike. Ti vnašáš vanj časovno razsežnost. Ti tolmačiš krajevne spremembe od slike do slike kot dogodke. Ti jih poskušáš razumeti s pomočjo pojmov, ki so filmu tuji. Ti ga razkosavaš na trenutne slike“ (o. c., str. 159). In naš sklep iz vsega tega? Ko je dr. Vidmar raziskaval preproste geometrične like, ga je samo še korak ločil od misli, da se v našem mišljenju zrcali zunanji, resnični svet. Toda tega koraka ni storil. In točno se je izpolnil pregovor: „Kdor ne napreduje, nazaduje.“ Dr. Vidmar se je končno zatekel v absolutni idealizem. Objektivni svet je zanj mrtev, čeprav mu matematika pripoveduje drugače. Gibanje je samo privid, ki nastane, ker človekov duh reže prereze skozi svet. Kdor pa trdi to, trdi tudi, da duh ustvarja svet in da sveta brez duha sploh biti ne more. To je stališče idealistov vseh časov in vseh barv. Torej spet ista pesem, ki smo jo čuli že večkrat: v matematiki in fiziki je dr. Vidmar revolucionaren znanstvenik, ki nam sporoča najnovejše izsledke teh znanosti, v filozofskih

zaključkih iz teh znanstvenih izsledkov pa je še ves v starih pojmi, ki so jih v naše glave zasejala dolga stoletja idealistične metafizike.

Ali je torej Vidmarjev očitek, da filozofi ne poznajo razvoja najnovejše matematike in fizike upravičen? Brez dvoma je upravičen in brez dvoma je pravilna le tista filozofija, ki se opira na izsledke vseh znanosti. Prav tako pa je tudi upravičen očitek, da dr. Vidmar ne upošteva filozofije in razvoja najnovejše filozofije. Če bi dr. Vidmar upošteval novo in najnovejšo filozofijo, bi ne zabredel v vode idealizma in metafizike in bi ne iskal čudežne Laplaceove svetovne enačbe, v kateri naj bi bil zajet vsemir z vsem svojim dogajanjem, in bi ne gradil svojih preprosto duhovitih, toda neplodnih hipotez o življenju kot premikanju prereza dveh različnih štiridimenzionalnih svetov. Ko bo dr. Vidmar odvrgel ves ta balast, se bo lahko dvignil s svojim čudovitim matematičnim aparatom v take višine, da bo njegov pogled na svet postal pogled tudi drugih ljudi na svet. J. Mrvec.

Ivan Cankar, Zbrani spisi, XIX. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Založila Nova Založba v Ljubljani 1936, str. XV.—240.

Predzadnja Cankarjeva knjiga obsega kulturno politične spise, kulturno kritične in leposlovne črtice iz njegovih zadnjih let, od katerih mnoge doslej še niso bile natisnjene, zlasti tiste, ki so bile določene za zbirko Moja njiva. Med prvimi je najznamenitejše že znano predavanje iz leta 1913., v katerem je Cankar, ki je znal in si upal povedati Avstriji v obraz marsikatero resnično, prav tako jasno in brezobzirno odkritosrčno razložil jugoslovansko vprašanje, ki je bilo razjasnitve tako zelo potrebno. Saj toliko meglenosti in pomanjkanja samozavesti Slovenci zlepa niso pokazali kakor v tem bitnem vprašanju, da je bilo lahko ribariti v kalnem raznim vrstam Ilircev — Cankar jih imenuje radikalno narodne strahopetce — in da se je moralo spričo tega tako nezadovoljivo zamotati, kakor se je ob prevratu. Cankar je takrat izrekel nekaj zelo resnih resnic, ki pa so jih sprejeli po večini zelo nerեսno: Jugoslovansko vprašanje je izključno politična zadeva, ki bi ji bilo treba rešiti po njegovem v obliki zvezne republike, v katero pa se morejo združiti le enakopravni in enakovredni narodi. O jezikovnem, zlasti pa o kulturnem zedinjenju ni mogoče govoriti. Narod pa, ki hoče biti enakopraven, mora bolj gledati nase kakor Slovenci, ki tako radi skrbimo za splošno in tujo korist, svojim potrebam pa ne iščemo zdravila. Naše jugoslovanstvo je zato le v delu v lepem slovstvu, kjer je narod pokazal kljub vsem neprilikom silo, ki smo lahko ponosni nanjo. Ta Cankarjeva neizmerna vera v narod in njegovo prihodnost, ta zavest moči domače preteklosti, iz katere je šel njegov pogled naprej, je edina mogla držati ravnotežje nič manjši skrbi, ki se je polasčala pesnika v teh hudih dneh in o kateri pričajo mnoge črtice.

Dela teh zadnjih let, na katere je tako pritiskala mora svetovne vojske, so za spoznanje človeškega in umetniškega obraza Ivana Cankarja nemalo pomembna. Spričo rezke stvarnosti, ob katero neprestano zadevajo njegove sanje, se začenja izgubljati njegov prejšnji brezobzirni „fantovski“ individualizem tako daleč, da se vedno bolj bliža z vse odpuščajočo ljubeznijo tistemu malemu filistrskemu človeku, ki ga je včasih tako krivično zaničeval, ker prizna kakor „hudodelec“ Janez, da je bil prenegel in nespameten, in ker vedno bolj spoznava, da je ta tip tako splošno človeški, da ga je nekaj tudi v njem samem. Zato je kaj značilno, kako mu v tem umevanju človeškega rasejo v vsečloveške obrise tipi čistega sanjača, ki še prebija skozi življenje, ne da bi ga omadeževalo (Znanec od one strani), malovernega profesorja Maslovine, ki so mu časi zmotili zdrav pogled, tip neprosto voljnega humorista Blaža Beuka. To umevanje širokega življenja pa mu

vendar ne more pregnati občutka groze, ki preži nad njim, in občutka krivde človeštva, ki jo more odvezati le nebo. Ta občutek postaja vse bolj oseben, čim bolj pesnik občuti, kako je vržen ob stran življenja med nepotrebne, med tem ko drugi trpe, padajo in s tem dopolnjujejo usodo človeštva. Ta občutek osebne manjvrednosti oziroma nevrednosti, ki ga je trpela njegova moška zavest in ki se je ob pogledu nazaj družil z občutkom osebne krivde, ga je gnal v skrajnost, v občutek ničevosti posameznika in tudi umetnika. Sam sebi se je zdel ne samo zamaknjen v svojo nebolgljeno srčno bolehavost, ampak celo, da ni človek, temveč novelist, bitje, ki je s tinto zastrupljeno in še druge zastruplja. Cankarju je zdaj opravičena le človeška kvaliteta, človek, ki je ujet v kolesje dogajanja, med tem ko se sam včasih zgodi nad seboj, ne le, ker se je odločil od tega vdanega življenja, da ga je sodil in o njem samo pisal, marveč ker čuti, da mu je delal krivico. Tako plahuta Cankarjeva duša med sencami sanj in grozo stvarnosti, rada bi ubežala pred njo, pa občuti, da se ji ne sme umakniti, ker je mogoča zavest opravičenosti le, če živiš v nji. Njen pogled postaja vse bolj človeški in blag, v zadnji močrosti, ki sveti nanjo svetloba izza smrti, priznava in ne obsoja več.

Urednik je v uvodu dobro načezal pesnikov razvoj. Ne bi se pa strinjal z naslovom Kritični in satirični spisi, ker kritičnega in satiričnega je v njih malo. V marsičem jih ni mogoče ločiti od naslednjih leposlovnih črtic, izmed katerih pa bi spadal Pogovor pod lipo bolj v drugi del, ker je le nekam prelahko zajet in ker gleda nekaj preveč prozaičnega motiva iz njega. Moti, da je v tem zvezku priobčena črtica Naj pojde, ki je dosti starejša. Tudi ne morem videti, kje naj bi bila v navedenem poročilu Dneva Cankarju zaradi predavanja v Mestnem domu izražena grožnja. Stavek: „Jaz sem za aretiranega,“ je gotovo Cankarjev.

Lino Legiša.

Iz knjig

Andre Gide in S. S. S. R.

Malo knjig je povzročilo toliko hrupa kakor brošura, ki jo je posvetil André Gide svojim vtisom iz Rusije in ji je dal nekoliko melanholični naslov „Vrnitev iz S. S. S. R.“. Način, kako so nasprotniki sovjetov uporabili nekatere Gidove pripombe, je — po pravici povedano — precej farizejski. Branitelji stare meščanske družbe in tudi Hitlerjevi in Francovi pristaši so triumfirali. Vpili so vsepovsod: glejte, kaj pravi Gide! Skrbno so se izogibali citiranju avtorjevega zaključka, ki je — kljub vsemu — izraz vere: „S. S. S. R. nas še vedno uči in frapira!“ A tudi Rusi so se razburjali in označevali Gida za malomeščana, pariškega esteta in dekadenta, kar je brez dvoma netočno. Niti ena, niti druga stranka se pa ni trudila, da bi ga razumela. V bistvu gre namreč tu za problem psihološkega razumevanja. O objektivni pravilnosti Gidovih konkluzij je mogoče diskutirati; še prej jih je treba seveda iz knjige uganiti, ker avtor prepušča to skrb čitateljevi subtilnosti, kar je spretna, a nevarna poteza. Mislim pa, da je nemogoče dvomiti o njegovi odkritosrčnosti, ki jo je vendar že tisočkrat dokazal.

V nekem sovjetskem listu sem našel sliko, ki naj pojasni Gidovo reakcijo. To je nekak diptihon, ki naj predstavlja razliko med kapitalističnim in sovjetskim delavcem. Prvi je naslikan suh in oslabeled, kako sedi žalosten na pragu tovarne — ječe. Drugi je v krogu rodbine v jedilnici pod visečo svetilko, kjer se vdaja uživanju večerje in poslušanja radia. Na mizi je namreč mnogo jedi in blizu okna stoji radijski aparat. Vse diha udobnost, ki jo moremo imenovati meščan-